MOLEN BEEK1080

De Sint-Jan Baptistkerk:

Art Deco op zijn best van architect Joseph Diongre

De Sint-Jan Baptistkerk van Sint-Jans-Molenbeek.
Art Deco op zijn best van architect Joseph Diongre

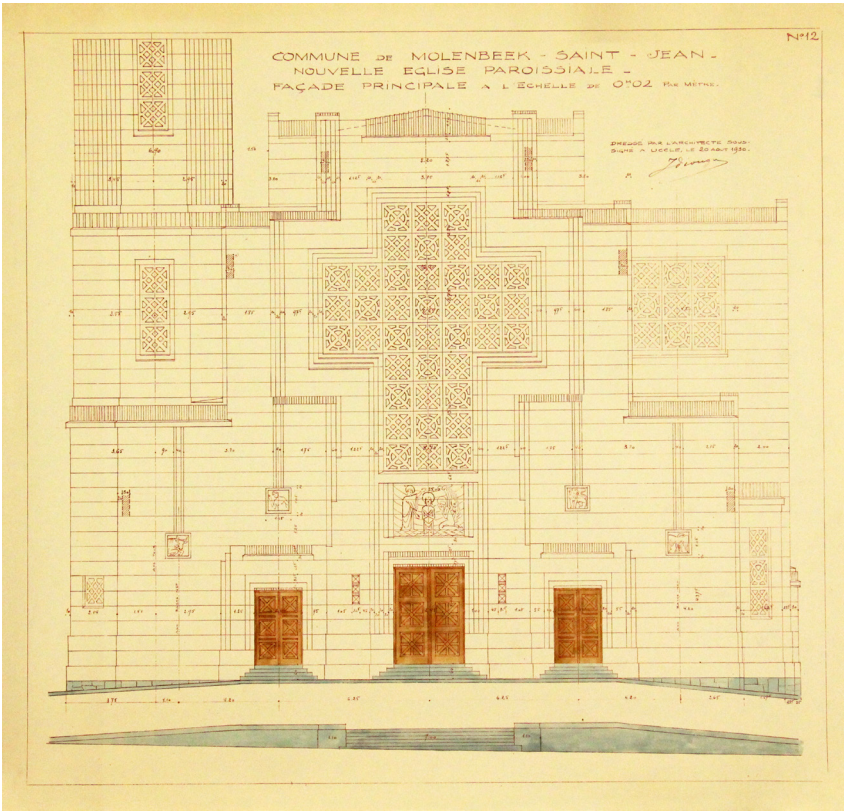

Joseph Diongre, Plan nr. 12, Hoofdgevel van de nieuwe parochiekerk, op schaal 0M 02 per meter, 20 augustus 1930, Gemeentelijke archieven van Sint-Jans-Molenbeek, Fonds Openbare werken.
Foto: Thierry Zéno

INHOUDSTAFEL

Inleiding 5

Joseph Diongre en de Sint-Jan Baptistkerk (1931-1932): een geëngageerd architect, een industriële techniek en een modernistische stijlkeuze 7

De kerk van buiten bekeken 10

Het interieur van de kerk 12

In het historische hart van Sint-Jans-Molenbeek: de vroegere aan Sint-Jan Baptist gewijde kerken 20

Meer informatie 22

Sint-Jans-Molenbeek heeft een rijk en verscheiden architecturaal erfgoed. Het is belangrijk om dit te doen kennen. Op het gebied van de religieuze architectuur neemt de Sint-Jan Baptistkerk een belangrijke plaats in. Ze is door een vermaard architect, Joseph Diongre, ontworpen en tijdens het Interbellum gebouwd.

Op esthetisch vlak is het bouwwerk beslist een succes dat onze verwondering opwekt. Dankzij de prachtige kerkramen danst het licht er in alle kleuren. Ik nodig u uit om kennis te maken met dit art decojuweeltje. Ook dank ik van harte de dienst Toerisme van de Gemeente om deze brochure tot stand te hebben gebracht met de waardevolle hulp van het Gemeentelijk Museum.

Ann Gilles-Goris, Schepen van Toerisme

INLEIDING

De Sint-Jan Baptistkerk maakt deel uit van het historische centrum van Sint-Jans-Molenbeek. Nochtans is ze vrij recent. Haar inhuldiging, of in kerkelijke termen 'wijding', vond plaats in 1932.

Op – bijna – dezelfde plaats gingen sinds de Middeleeuwen verscheidene andere kerken de huidige vooraf. De opeenvolgende Sint-Jan Baptistkerken getuigen van de evolutie van een middeleeuws dorp van enkele honderden inwoners naar de grote stedelijke gemeente van vandaag waar ongeveer 100.000 personen wonen.

Het sobere en elegante gebouw valt dadelijk op door zijn duidelijke vormen en geometrische lijnen, zijn fraaie en warme, witte buitenkant en zijn hoge rijzige klokkentoren. Vanaf het Sint-Jan-Baptistvoorplein bekeken mag je het geheel architecturaal wel erg geslaagd noemen. Ga je rond de kerk, dan springen ook haar samenhang en harmonieuze verhoudingen in het oog.

De stijlkeuze is zowel buiten als binnenin uitgesproken modern. De architect, Joseph Diongre, zocht zijn inspiratie bij de art-decostijl die tussen 1910 en 1930 in zwang was. De Art Deco – afkorting van « arts décoratifs » – zwoer bij een sobere esthetica en geometrische regelmaat. Daarmee ging ze in tegen de schoonheidsprincipes van de art nouveau met haar overvloed aan organische lijnen.

De gebruikte technieken versterken nog het moderne aspect. De bouw is uitgevoerd in gewapend beton en voor de ramen dienden prefab-elementen.

Een bezoek aan het interieur brengt je onder de in-

druk door de monumentale ruimte en dezelfde eenvoudige sierlijkheid van het geheel. Rondwandelend ontdek je de verschillende decoratieve elementen het ene na het andere, te beginnen met de talrijke en uitzonderlijk mooie kerkramen.

Deze beknopte gids wil de geschiedenis van het gebouw overlopen en de belangrijkste elementen van zijn architectuur en zijn decoratie beschrijven. Ook de vroegere kerken komen kort aan bod. Voor echte liefhebbers vermelden wij ten slotte de belangrijkste beschikbare publicaties die als bron dienden bij de uitwerking van deze brochure.

Prentbriefkaart, uitg. Nels, s.d. [omstreeks 1932], MoMuse-verzameling, V 2011.0499, Fonds Hebbelinck.

JOSEPH DIONGRE EN DE SINT-JAN BAPTISTKERK (1931-1932): EEN GEËNGAGEERD ARCHITECT, EEN INDUTRIËLE TECHNIEK EN EEN MODERNISTISCHE STIJLKEUZE

Joseph Diongre (1878-1963) is een Belgische, modernistische architect. Zijn meest gekend verwezenlijking is het « Flageygebouw » van het voormalige NIR (het in 1930 opgerichte *Nationaal Instituut voor de Radio-Omroep*) op het Flageyplein.

In Sint-Jans-Molenbeek tekende Diongre voor niet minder dan vijf grote projecten. Naast de Sint-Jan Baptistkerk kunnen we vier sociale woonblokken vermelden die nog steeds bestaan:

- De « Cité Diongre » in de vroegere Ruralwijk (1922, vlakbij de Mettewielaan).

- Een reeks woongebouwen in de Maritiemwijk (1922, op de hoek van de Schelde- en de Rotterdamstraat, en op de hoek van de Gabrielle Petitstraat en de Jean Dubrucqlaan).

- Het « Sint-Lazarushof » in de wijk van het Weststation (1926-1927, Edmond Bonehillstraat / Louis De Gunststraat).

- De « Cité Groeninghe » in de wijk van het Weststation (1929-1934, Groeninghestraat).

Om die reden mogen we Diongre gerust ook als een sociaal geëngageerde architect betitelen.

Voor de Eerste Wereldoorlog was de oude Sint-Jan Baptistkerk te klein geworden door de groei van de bevolking. Het in 1836 ingehuldigd gebouw was ook overduidelijk verouderd geraakt. Rekening houdend met de budgettaire beperkingen was een nieuwe constructie in baksteen en natuursteen uitgesloten. Door deze financiële kwestie liep de bouw serieus vertraging op.

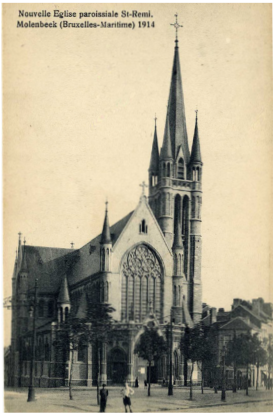

Prentbriefkaart, te identificeren uitg., z.d., P 2010.0404, Fonds Hebbelinck

Het Gemeentebestuur, dat de bouwheer was, keurde uiteindelijk het project van Joseph Diongre goed. Ironisch genoeg hield toen een *vrijzinnig* liberaal-socialistisch college de touwtjes in handen, onder leiding van burgemeester Louis Mettewie (1855-1942).

Voor de Sint-Remikerk (1910) in de Maritiemwijk had de kerkfabriek nog gekozen voor het eclecticisme van de 19e eeuw, in dit geval de neogotische stijl (zie hiernaast).

Prentbriefkaart, uitg. Nels, z.d. [omstreeks 1932], MoMuse - verzameling , V 2011.0499. Fonds Hebbelinck

Daarentegen leidden de begrotingsmoeilijkheden en voorkeuren van het schepencollege tot een keuze voor een uitgesproken moderne stijl bij de Sint-Jan Baptistkerk. Het ging gepaard met het gebruik van industriële en goedkope bouwmaterialen en –technieken. De overgang naar de hedendaagse religieuze architectuur in Molenbeek was wel al begonnen bij de bouw van de Sint-Charles-Borroméekerk (1917, Karreveldlaan), ontworpen door architect Sneiders.

Aan de buitenkant is de structuur in gewapend beton grotendeels verborgen door een bedekking in witte kalksteen afkomstig uit de groeves van Brauvilliers, een dorp in Frans Lotharingen.

Aan de binnenkant is de gladgemaakte maar niet geschilderde beton

zichtbaar. Hij vormt er een ondergrond in een lichtgrijze kleur. Het meest spectaculaire element in gewapend beton bestaat in de draagstructuren aan de binnenkant, namelijk zes grote paraboolvormige bogen. Een van de allereerste voorbeelden van betonnen paraboolbogen bevindt zich in de hangars van het vliegveld van Orly (Parijs, omstreeks 1918-1919) naar de plannen van de Franse ingenieur Eugène Freyssinet (1879-1962).

Een van de eerste in gewapend beton gebouwde kerken is de Notre-Dame of de Onze-Lieve-Vrouwekerk van Raincy (in 'Ile-de-France', 1922-1923) van de Franse architect Auguste Perret (1874-1950), pionier in het gebruik van dit materiaal, en zijn broer Gustave Perret (1876-1952).

In het Brussels gewest is de Sint-Jan Baptist van Sint-Jans-Molenbeek een van de vier kerken in gewapend beton. Ze werd voorafgegaan door de reeds in art-decostijl uitgevoerde Basiliek van het Heilig Hart (1925-1970), doorgaans de « Basiliek van Koekelberg » genoemd, en de Sint-Suzannakerk (1926-1928) te Schaarbeek. Later volgde nog de Sint-Augustinuskerk (1935) te Vorst, eveneens een art-decokerk.

Voor zijn vensters nam Diongre zijn toevlucht tot betonnen prefab-elementen, namelijk zogenaamde « claustra's ». Er werden twee claustramodellen in vierkant formaat gecreëerd en afwisselend het ene naast het andere geplaatst. Eén kader omvat een cirkel, de andere een ruit.

Dankzij de gekozen moderne technieken werd de kerk voltooid in een recordtempo van slechts 15 maanden (1931-1932).

DE KERK VAN BUITEN BEKEKEN

Een kruisvormig monumentaal venster samengesteld uit claustra's domineert de hoofdgevel. Deze architecturale keuze is een sterk symbool. De vorm van het kruis wordt beklemtoond door een uitstekende rand in rijen.

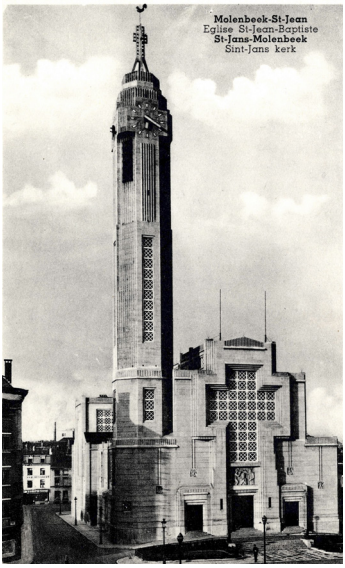

Prentbriefkaart, uitg. G. Caris, z.d., Mo-Muse-verzameling, Fonds Hebbelinck.

Een tweede hoofdelement is de klokkentoren met achthoekig grondplan. Hij staat links van de gevel. Met zijn 56 m hoogte verbindt hij Hemel en Aarde.

Drie mooie eenvoudige deuren, versterkt door het spel met de randen in gradaties, brengen ritme aan in de onderkant van de gevel.

Boven de middelste deur, met dubbele vleugel, bevindt zich een monumentaal bas-reliëf van Albert Aebly (1897-1971). In het midden staat Christus afgebeeld, rechtop in het water van de Jordaan. Als teken van nederigheid houdt Hij de handen gekruist voor Zijn borst en is Hij voor deze gelegenheid lager geplaatst dan de twee andere personages. Rechts van Hem giet Johannes de Doper met een schelp doopwater over Jezus' hoofd. Links, in bidhouding, neemt een engel als boodschapper van God deel aan de scène. Rond het hoofd van de drie personages is er een aureool. Maar zoals de iconografische traditie het wil heeft enkel Christus een kruis in Zijn aureool (« kruisnimbus »). Het thema van het bas-reliëf mag dan al klassiek zijn, de sobere en eenvoudige weergave zit op één lijn met de Art Deco.

Boven de twee zijdeuren, elk met één enkele vleugel, bevinden zich vier vierkante medaillons van de hand van beeldhouwer Paul Stoffyn (1884-1945). De bas-reliëfs tonen een leeuw en een man aan de linkerkant, en een adelaar en een os aan de rechterkant. Ze hebben allen vleugels en houden een boek in hun handen of poten. Het gaat om de klassieke allegorische voorstellingen van de vier Evangelisten Sint-Marcus, Sint-Mattheüs, Sint-Johannes de Evangelist en Sint-Lucas. De Christelijke kerken schrijven hen de verhalen van het

Rechtse zijgevel

leven en de leer van Jezus-Christus toe, de basis van het Nieuwe Testament. De zijgevels en de achtergevel zetten de geometrische lijnen van de hoofdgevel voort in een ritmisch spel van gevulde en lege ruimtes.

HET INTERIEUR VAN DE KERK

De eerste indrukken van het geheel die je bij het binnengaan van de kerk overweldigen zijn soberheid, sierlijkheid, zwierigheid in de lucht en opwaartse beweging, gesuggereerd door de paraboolgewelfribben.

Het plan van het gebouw is in een Latijns kruis. Het voorste gedeelte (van de ingang tot aan de dwarsbeuk) is met andere woorden langer dan de drie andere. Het dwarsschip springt weinig uit, wat je ook aan de buitenkant van de kerk opmerkt. Het koor is onderverdeeld in drie vlakken die plaats bieden aan het hoofdaltaar in het centrum, en aan twee zijaltaren.

© Lieven Soete

Talrijke kerkramen met abstracte tekeningen en intense, levendige kleuren zijn door Diongre zelf ontworpen. De Jetse meester-glasmaker Fernand Crickx (1883-1979) voerde ze uit. Drie monumentale kerkramen nemen de vorm aan van een kruis, het ene in de hoofdgevel, de twee andere in de noord- en zuidmuur van het dwarsschip. Kleine donkerblauwe glasramen zijn ook in het plafond geïntegreerd. Ze beelden er de hemel uit. Het glasraam in het plafond van het dwarsschip stelt een schitterende sterrenhemel voor. Als de zon schijnt stralen de kerkramen al hun pracht uit en brengen ze een

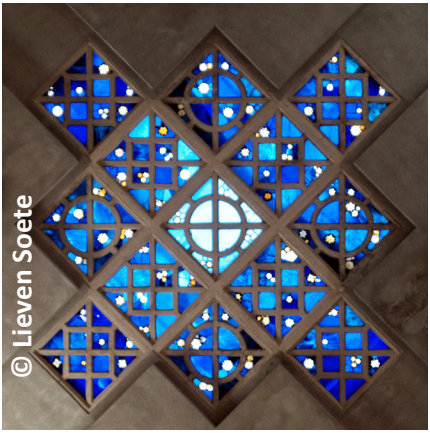

feeëriek lichtspel tot leven. Aan weerszijden van de hoofdbeuk bovenaan zie je twaalf mozaïeken uitgevoerd door Pierre genoemd de Vaucleroy (1892-1980). Deze schilder vond sinds de jaren 1920 zijn inspiratie bij het modernisme. De mozaïeken stellen busteportretten van de twaalf apostelen voor. Bij elke apostel vind je zijn kenmerkende attribuut terug zoals de sleutels voor Sint-Pieter. Telkens staat zijn naam geschreven onder het portret. De Vaucleroy haalt zijn inspiratie voor een deel uit de traditionele iconografie, maar meer dan één van de portretten doet denken aan een echte persoon uit de jaren 1930. Een abstracte mozaïek siert een stuk van de muur bovenaan, aan weerskanten van de zesde paraboolboog.

Het orgel is in 1932-1933 vervaardigd door de firma Georges Haupt & J. Fieth (in Lintgen, Groothertogdom Luxemburg). Spijtig genoeg kan het niet meer worden bespeeld. Vandaag vormen zijn pijpen gewoon een knap decoratief element aan weerszijden van het monumentale kruis boven de tribune.

In het hoofdgedeelte van het koor, ook aan de bovenkant, zijn er zeven andere mozaïeken getekend door de schilder Rodolphe Strebelle (1880-1959). Het gaat om busteportretten. In het centrum staat Sint-Jan Baptist. Hij is omringd door zes andere heiligen die verbonden zijn met de toewijding aan de Eucharistie, namelijk Sint-Tarcitius, Sint-Clara, Sint-Thomas van Aquino, Sint-Stanislas, Sint-Juliana en Sint-Norbertus.

Voor het altaar dat ter hoogte van de dwarsbeuk staat, zijn de twee voornaamste standbeelden geplaatst. Links zien we dat van Sint-Gertrudis (1859), en rechts dat van Johannes de Doper (1854). Deze stenen standbeelden zijn van de hand van Jacques Jaquet (1828-1899) en komen nog uit de vroegere kerk.

Sint-Gertrudis, legendarische stichtster van de abdij van Nijvel in de VIIe eeuw, draagt een kleed van een abdis. In de linkerhand houdt ze een perkament met zegel. Dat laatste verwijst naar een mythisch verhaal waarin de heilige het bouwterrein van de eerste Sint-Jan Baptistkerk van Sint-Jans-Molenbeek zou hebben overgedragen.

Johannes de Doper kenmerkt zich door de traditionele attributen die hem in de iconografische traditie worden toegedicht. Zijn kledij is rudimentair en gemaakt van een dierenhuid. Zijn rechterhand is omhoog geheven met de wijsvinger naar de hemel. Dat laatste verwijst naar zijn rol als verkondiger van de komst van Christus. We vermelden nog dat de abdiskromstaf die Sint-Gertrudis droeg en het kruis dat Sint-Jan Baptist vasthield vandaag ontbreken; ze zijn verdwenen sinds de restauratie van de kerk.

Het hoofdaltaar en de zijaltaren in het koor kaderen volledig in de art-deco-esthetica. De Christus-aan-het-kruis boven het tabernakel en de bekleding in gedreven zilver van de tabernakeldeurtjes zijn uitgevoerd door de Brusselse edelsmid Joseph-Georges Devroye (1892-1975). Het lichaam van Christus doet door zijn uiterst rechte lijnen een kruis uitkomen.

Boven de beide zijaltaren zien we een dubbel monumentaal beeldhouwwerk. Het ene, links, stelt de Maagd en het Kind voor, en het andere, rechts, Sint-Jozef en het Kind. De twee beelden zijn van de hand van Georges Vandevoorde (1878-1964). Hij was eerst leraar aan en later directeur van de Tekenacademie van Sint-Jans-Molenbeek. Naast het voorbeeldkarakter van deze heilige personages drukken deze beelden ook de christelijke waarden van de familie en het ouderschap uit.

Het altaar daat in het centrum van het dwarsschip ligt is er sinds 1963 geïnstalleerd naar aanleiding van de liturgische hervormingen van het Tweede Vaticaanse Concilie.

Aan weerskanten van de zijbeuken, boven de grijs- en zwartmarmeren lambrizering die de muren onderaan bedekt, hangen 14 witte bas-reliëfs van een sobere en erg « duidelijke » kruisweg. Ze zijn ontdaan van alle bijkomstigheden. Volgens A.-W. Maurissen zou het kunstwerk ontworpen zijn door Paul Stoffyn, maar een andere bron citeert de naam van een zekere Van Hamme die we niet hebben kunnen identificeren.

Verscheidene elementen van het meubilair zijn afkomstig van de vorige kerk en zijn harmonieus in het art-decokader geïntegreerd:

De van beeldhouwwerk voorziene koorstoelen, van barokmakelij.

Een van de twee neoklassieke biechtstoelen die in de uiterste hoeken van het dwarsschip zijn geplaatst. Ze zijn in 1876 vervaardigd naar twee andere voormalige biechtstoelen die gerecupereerd waren in de voormalige in 1842 ontwijde Augustijnenkerk van Brussel.

Het in de zuidelijke zijbeuk gelegen monument ter nagedachtenis van de tijdens de Eerste Wereldoorlog overleden parochianen, is van de hand van « Bressers, Gent ». Tussen twee stenen platen waarin de namen van 148 personen zijn gegraveerd, prijkt een groot bronzen bas-reliëf van een mooie eenvoud. Het toont een engel die een gevallen soldaat vasthoudt en aan de rechtstaande Christus voordraagt.

De preekstoel en zijn trapleuning die rijkelijk met houtsnijwerk versierd is. Hij beschikt wel niet meer over zijn klankbord met daarboven het houten standbeeld van Sint-Jan Baptist. Dat beeld wordt voortaan bewaard in de pastorie.

Prentbriefkaart, uitg. PIB, z.d.,
MoMuse-verzameling, Fonds Hebbelinck.

De stenen doopvont, van vrij bescheiden afmetingen en samengesteld uit drie delen van verschillende herkomst, staat vandaag aan de ingang van het koor.

Drie mooie grafmonumenten van de familie Van Male de Ghorain uit de jaren 1830 tot 1850, met daarboven expressieve beeldhouwwerken, bevinden zich vlakbij de zijmuren van het koor.

Na de klassering van de kerk als historisch monument (1984) werd ze vanaf 2000 volledig gerestaureerd aan de binnen- en de buitenkant. Deze ingreep was nodig omwille van de aantasting van het gewapend beton.

IN HET HISTORISCHE HART VAN SINT-JANS-MOLENBEEK: DE VROEGERE AAN SINT-JAN BAPTIST GEWIJDE KERKEN

Een pauselijk bul van 1174 bevestigt het bestaan van een aan Sint-Jan Baptist gewijde kerk. Misschien ging het wel om de eerste kerk, maar haar bouwdatum is niet gekend. De bewering van J. Verbesselt (1965) die stelt dat er al voor de IXe eeuw een eerste kerk zou zijn opgericht door de abdij van Nijvel, wordt weerlegd door P. Charruadas (2004). Volgens de kroniekschrijvers zou deze kerk een ruim en prachtig gebouw zijn geweest. Ze lag waarschijnlijk op de plaats van het huidige Sint-Jan-Baptistvoorplein. Tijdens de Godsdienstoorlogen bevochten katholieken en protestanten elkaar. Het gebouw werd in 1578 afgebroken om de stad, die toen een calvinistisch regime kende, te beschermen tegen de Spanjaarden.

Na de nederlaag van de calvinisten werd tussen 1593 en 1597 een nieuwe Sint-Jan Baptistkerk gebouwd op kosten van de stad Brussel, het kapittel van Sint-Goedele en de Spaanse regering. De kerk van het einde van de XVIe eeuw was een klein gebouwtje voor slechts 150 personen. Ze werd gesloopt en vervangen door een grotere kerk in 1834-1836, gebouwd volgens de plannen van de Brusselse architect Louis Spaak (1804-1893) in een erg eenvoudige, sobere, en zelfs strenge neoklassieke stijl (zie prentbriefkaart hieronder).

Prentbriefkaart, uitg. Pr. De Smedt-Fovel, z.d., MoMuse-verzameling, Fonds Hebbelinck.

Anonieme foto, 1928, privé verzameling, MoMuse, S 2011.0116.

Omdat het gebouw van 1836 versleten geraakte en te klein werd, zou het op zijn beurt ook vervangen worden door de huidige, tussen 1931 en 1932 opgetrokken Sint-Jan Baptistkerk. Laatstgenoemde is een beetje meer naar het noorden gebouwd zoals de confrontatie tussen de twee kerken omstreeks 1932 laat zien, toen de nieuwe bijna was voltooid en de afbraak van de oude begon. Het huidige Sint-Jan-Baptistvoorplein is dus ingericht op de plaats van de vroegere kerken en het voormalige parochiekerkhof.

Anonieme foto, z.d. [omstreeks 1932], MoMuse-verzameling, F 2010.0014, Fonds Hebbelinck.

Prentbriefkaart van het voormalige kerkhof, Impr. De Smedt, z.d. [voor 1905], MoMuse-verzameling, P 2010.0346, Fonds Hebbelinck.

MEER INFORMATIE

Jean **BOTERDAEL**, *Molenbeek-Saint-Jean* (coll. Guides des communes de la région bruxelloise), Bruxelles, 2004, blz. 49-53 (beknopt geïllustreerd overzicht).

Paulo **CHARRUADAS**, *Molenbeek-Saint-Jean, un village bruxellois au Moyen-Age,* Bruxelles, 2004, blz. 32 (tegen J. Verbesselt).

Anne **DEKNOP** (dir.), *Van 't stad en schoone buytens. Een kijk op Brussel en omgeving in de XVIIIe eeuw. Tekeningen en schilderijen van F.-J. Derons en A. Martin* (Fontes Bruxellæ, 4)*,* Brussel, 2007, blz. 132 (een anonieme tekening die onder andere het aan het einde van de XVIe eeuw gebouwde gothische kerkje toont).

Reinout **DE PREZ**, « L'église Saint-Jean-Baptiste, un des monuments emblématiques de Molenbeek-Saint-Jean », in : *Newsletter MoMuse,* nr. 4, februari 2013, blz. 4-6 (beknopt geïllustreerd overzicht).

Jean-Pierre **FELIX**, « Histoire des orgues de l'église Saint-Jean puis Saint-Jean-Baptiste de Molenbeek-Saint-Jean », in : *Molenbecca*, 5e jaar, nr. 19, juli 2005, blz. 3-10.

Alain **GUILLAUME**, Marc **MEGANCK** (réd.), *Atlas van de archeologische ondergrond van het Brussels Gewest,* t. 17*: Sint-Jans-Molenbeek,* Brussel, 2007, blz. 43-46 (upgrade met plannen).

Colette **HUBERTY**, *Le Logement molenbeekois. Une histoire de société. 100 ans. Le Logement molenbeekois. Een geschiedenis van de samenleving. 100 jaar,* Molenbeek-Saint-Jean/ Sint-Jans-Molenbeek, z.d. [1999] (stelt onder andere de door Joseph Diongre ontworpen sociale woningen voor).

Antoon-Willem **MAURISSEN**, *Bijdrage tot de geschiedenis van Sint-Jans-Molenbeek,* Puurs, 1980, blz. 58-77 (rijk en grondig bestudeerd).

Marie-Noël **NEVEN** (réd.), *Brussel, beschermde monumenten en landschappen,* Brussel, 1994, blz. 52 (korte schets).

*Met **passer** en penseel. Brussel en het oude hertogdom Brabant in beeld,* Brussel, 2000, blz. 95 (reproductie van een monumentaal schilderij (H 169 cm x B 301 cm) « Gezicht op Brussel » (omstreeks 1664-1665) van Jan Baptist Bonnecroy waar op de voorgrond de aan het einde van de XVIe eeuw gebouwde Sint-Jan-Baptistkerk is afgebeeld).

Sven **STEFFENS**, Michel **VAN LEEUW,** *Vues et visions de Molenbeek-Saint-Jean. Beelden en verbeeldingen van Sint-Jans-Molenbeek,* Molenbeek-Saint-Jean/ Sint-Jans-Molenbeek, 2006, blz. 36 (reproductie van de anonieme foto die de twee tegenover elkaar liggende Sint-Jan Baptistkerken in 1932 toont).

J. **VERBESSELT**, *Het parochiewezen in Brabant tot het einde van de XIIIe eeuw,* t.3-4, Pittem, 1964-1965.

REDACTIE

Brochure uitgegeven in juni 2015.

Verantwoordelijke uitgever: Het College van Burgemeester en Schepenen van de Gemeente Sint-Jans-Molenbeek.

Teksten: Sven Steffens, conservator van MoMuse (Gemeentelijk Museum).
Nederlandse vertaling: Jan Paenhuysen, dienst Vertaling.
Lay-out en foto’s: Anni Van Parys, dienst Toerisme.

(Voor de foto’s met een ander copyright is dit vermeld bij de afbeelding).

Dank aan Sven Steffens, Virginie Pochet, Jan Paenhuysen, Thierry Zéno en Lieven Soete voor hun waardevolle medewerking.

Anonieme foto, 1952, MoMuse-verzameling, F 2011.0063, Fonds Hebbelinck

Voor meer info kan je terecht bij
de dienst Toerisme (tourisme.1080@molenbeek.irisnet.be) of
het MoMuse (ssteffens@momuse.be)

MOLEN BEEK1080

MO Muse
MuséeMolenbeekMuseum